

Kuruzslás elleni kiállítás 1928-ban

Kuruzslás elleni kiállítást rendeztek 1928 szeptemberében a Társadalomegészségügyi Múzeumban. Ez az adat az alternatív gyógymódok kutatója számára „aranyat ér”. Egy ilyen társadalmi esemény kapcsán ugyanis felszínre kerülnek mindazok a háttérinformációk, amelyek az adott korszakban a

Javasasszony viaszfigurája a kiállításon

babona vagy kuruzslás fogalmához kapcsolódtak.

Az I. világháborút lezáró trianoni békediktátum gazdasági és néplélektani sokkja után magához térő magyar társadalom számára egyre fontosabbá vált a közegészségügyi intézményrendszer kiépítése. A Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum tematikus kiállításai a korabeli egészségügyi politika fő irányelveihez igazodtak, népnevelő és ismeretterjesztő propagandaeszközként szolgáltak. Üzenetértéket hordozott, hogy a frissen átalakított intézetet a babonaság és kuruzslás elleni kiállítással nyitott a nagyközönség felé.

Gortvay György, a múzeum igazgatója „a kor psychés nyugtalanságával” indokolta a téma felvetését. „Világrendítő események után az emberiség fokozot-

tabb mértékben hajlandó a mysticismusra, és könnyebben kerül a babona és kuruzslás befolyása alá. Ez a tapasztalati tény a világháború lezajlása után is igazolódott, amikor minden országban felburjánzott az occultismus...”¹ A kuruzslás elleni akciót a sajtóorgánumok is felkarolták. A legtöbb ezzel foglalkozó cikket a Népegészségügy című folyóirat közölte. Az 1928-as évfolyam 11–19. számainak beszámolóí, értekezései, tudósításai egyetlen, kiválóan összeállított propagandáivet alkottak.

Linhardt Alfréd, a Budapesti Orvosok Szövetségének választmányi tagja hangsúlyozta a folyóiratban, hogy a laikus gyógyítók elleni harc nem az orvosok ér-

Sámán-viaszbáb

deke – amint az gyakran vádként elhangzik –, hanem a betegeké. „Nemzeti öngyilkosságnak” nevezte a kuruzslást. Elítélte azokat a kereskedelmi cégeket, amelyek hirdetésekben megtévesztik, gyógyulással hitegetik a betegeiket. A külföldi gyógyszergyárak elvtelen reklámjaira is felhívta a figyelmet, amelyeknek egyetlen célja, hogy „a trianoni Magyarország fájdalmas gondokkal küszködő és éppen ezért sok narkoticumot és egyéb »csillapító« szereket fogyasztó szerencsétlen polgárainak minél nagyobb tömegű »gyógyszert« nyakukba sózzanak...”² A patikák recept nélküli gyógyszerkiadásait is szigorú szabályok alá akarta rendelni. Felhívta a figyelmet, hogy az aszpirin, demalgon, veronál is gyógyszermérgezést, károsodást okozhat.

Zsakó István elmeorvos Kuruzslás és tömegjárványok címmel³ a háborús tömegpszichózisokat, vallási gyógyításokat, a szekták kialakulását és terjedését vizsgálta. A papok ördögűzéseit és a betegekért mondott imádságait, a szabad-keresztény mozgalmakat, a hit általi gyógyulás jelenségeit vizsgálta elsősorban. A mai nézőponthoz képest sokkal differenciálatlanabban ítélte meg e jelenségeket: valamennyit az elmebetegségekhez sorolta.

Gortvay György írta meg a beszámolót a kiállításról. Megfogalmazta a célt: „...a kuruzslásnak a tudományos orvoslással való szembeállítása, a kuruzslók propagandájának, reklamjainak, népies és tudományos kiadmányainak megismertetése”⁴. A mai múzeumi ismereteink tükrében kétségesnek tűnhet, hogy mennyire alapos anyaggyűjtés előzte meg a kiállítást. Gortvay ugyan azt írta, hogy a gyűjtésben az egész magyar orvosi társadalom részt vett – a teljesítményt azonban kétségessé teszi, hogy erre a felhívás óta mindössze három hónap állt rendelkezésre. A valóságban a kiállítási anyag nagyobb része a már meglévő gyűjteményekből származhatott: a Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia, valamint néhány intézetvezető főorvos anyagából. Nekik köszönetet is mondott Gortvay. Nem lehetett lebecsülendő természetesen a körorvosoktól érkező tárgyi anyag sem, de valószínűleg az adataik lehettek igazán érdekesek, amelyekkel a témához szolgáltak.

A Társadalomegészségügyi Múzeum kiállítása szeptember 7-én, délután 5 órakor nyílt meg ünnepélyes keretek között. A múzeum az Eötvös utca 3. számú, négyemeletes épületének legfelső termeiben kapott helyet. A kiállítást dr. Scholtz Kornél államtitkár nyitotta meg. Megnyitóbeszédében megosztotta hallgatóságával azokat a kételyeket, bizonytalanságokat, amelyek a „kuruzslás” fogalmának behatárolását szinte lehetlenné teszik. Hiszen lefelé nem lehet éles határvonalat húzni az önzetlen segítő szándékkal végzett, laikus gyógyítás, lefelé pedig a diplomás orvos akadémikus módszerektől eltérő gyakorlata miatt. „Hol vannak itt a határok?”⁵ – tette fel a kérdést az államtitkár. Ehhez kapcsolódott az érvényben lévő törvény bizonytalansága, elégtelensége: csak a keresetszerűen űzött kuruzslás számított

Levelezési cím: Kölnei Livia, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1023 Budapest, Török u. 12.

Raksányi Dezső: *Simmelweis-„oltárkép”*

ugyanis büntethetőnek. Kétségesnek tartotta, hogy a szigorítás jó eszköze-e a küzdelemnek – ezért az egészségügyi politika a tanítást, a felvilágosítást részesítette előnyben.

Az államtitkári beszéd után a folyóirat báró *Korányi Sándornak*, a korszak legtekintélyesebb orvosának rövid értekezését közölte. Korányi Sándor mértékadóan nagy hivatali és erkölcsi hatalommal rendelkezett. Pályafutása során többször nyilatkozott az akadémikustól eltérő gyógyító módszerekről. (A személyéről alkotott képet némileg beárnyékolja, hogy nem hivatalosan elismerte ugyan például a homeopátiás szerekkel elért gyógyítási eredményeket, de nem viselte el a homeopátia önállóságát.)

A megnyitó kapcsán közölt előadása szinte himnikus hangnemben kezdődött: „Az orvosi tudomány fejlődését világraszóló genie-k, Semmelweisek, Pasteurök, Kochok, Behringek, Ehrlichek irányítják. Az orvosok képzése az ő szellemükben folyik. Munkájuk megszabadította a művelt világot számtalan veszélytől. Munkájuk leküzdte a forró égöv betegségeit, és megnyitja a coloniákat a fehér ember előtt. Munkájuk, ahol érvényesül, hatalmasan megnyújtja az emberélet átlagos tartamát. A világ megtanulta, hogy rájuk bízhatja országok, hadseregek egészségügyét...” Ezzel szegezte szembe az alternatív módszereket: „A kuruzslók közt még sohasem volt genie. Módszereiket nem a nagy orvosok fedezték fel. Reájuk egészségét ország, hadsereg sohasem bízta.” Ez a szuggesz-

tív, érzelmekre elfogultan hatni akaró stílus végigkísérte előadását. Korányi nem tépelődött a kuruzslás bizonytalan határain, nehezen definiálható fogalmán. A sarlatánokban bízó ember „saját kis, elégtelen, de közvetlen tapasztalatát többre becsüli, mint szakemberek ezerszeres tapasztalatát, csak azért, mert e tapasztalat nem az övé” – írta⁶. Mivel az orvosi munka túlnyomórészt „tömegmunkává” vált, a betegek lelki világa egészen háttérbe szorult. „Ez az a rés, amelyen keresztül a kuruzsló az orvos és a beteg közé kerül.”⁷ E káros folyamatot ellensúlyozni csak úgy lehet Korányi szerint, *ha az orvos újra közelebbi, emberi viszonyba kerül páciensével.*

Korányi Sándor értekezése után bibliográfia következett, amelyet *Mayer Ferenc Kolos* orvos állított össze a babona, kuruzslás és nem akadémikus orvoslás témaköréből. A lista alapján képet kaphatunk arról, mennyi mindent soroltak 1928-ban e körbe. Az okkult és spiritizista, valamint a népi gyógyászáttal foglalkozó irodalom mellett a homeopátia, az életmódgyógyászat (szőlőkúra, makrobiotikus életmód, vegetarizmus, napfényterápia), bioenergetika, a vallásos hiten alapuló gyógyulások (például Lourdes), hipnotizmus, metaloterápia, magnetizmus, a fizikai gyógy módok (gyógytorna, jóga, gimnasztika, masszázs), vízgyógyászat, frenológia, grafológia, íriszdiagnosztika képezte a sort. Mai gyakorlatunkhoz képest tehát jóval szélesebb volt a sarlatánsághoz sorolt gyógy módok köre 1928-ban.

Tekintsük át a teljesség igényével, mit is soroltak a kuruzslás körébe! A képzettség nélküli kuruzslók csoportját a következőképpen adták meg: jósnők, delejes asszonyok, csodarabbik, borbélyok, javasasszonyok, kenőasszonyok, füvesasszonyok, cigányok, koldusok, juhászok, pásztorok.

Megkülönböztették ettől a csoporttól a „tudományos képzettség látszatával” dolgozó kuruzslókat: a gyógyszerészeket (furcsamód nem „egyes” gyógyszerészeket írtak!), fogtechnikusokat, természetgyógyászokat, főleg a hidroterápia képviselőit (Platen, Priessnitz, Kneipp, Felke, Schroth, Schweninger stb.), homeopátákat, botanikusokat, gyógytornászokat, íriszdiagnosztákat, kötszerészeket, magnetizőröket, masszőröket, asztrológusokat, biokémikusokat, okkultistákat, optikusokat, kiropraktorokat, elektrohomeopátákat, „gyógyművészeket”, „egészségügyi mérnököket”, mykológusokat, pszichoterapeutákat, „szociálhigiénikusokat”(?), a vegetariánus szektákat, a nyerskoszt-evőket, a himlőoltás stb. elleni mozgalmakat. Ami a gyógyító módszereket illeti, kuruzslásnak számítottak a népies gyógyító eljárások, például borogatás(!), ráfúvás, izzasztás, varázsmondások, szülészékek(!), valamint a hipnotizálás, a természetes gyógy módok, a gyógykezelés levél útján, a teák(!), soványító szerek, hallást javító készülékek(?).

A felsorolásból kitűnik, hogy a kiállítás óta eltelt közel nyolcvan év sokat vál-

Willem van Mieris (1662–1747): *Sarlatán*

toztatott a kuruzslás megítélésén. Ennek elemzése nem fér e tanulmány keretei közé. Feltűnő az is, hogy a lista összeállítói még kortársaikhoz képest is szigorú, konzervatív álláspontot képviseltek. Mereven elzárkóztak például az akkoriiban (és részben már korábban is) létjogosultságukat bizonyító módszerektől, így a hipnózistól, gyógytornától, pszichoterápiától, a masszázstechnikáktól. Mélyebb kutatást igényelne, hogy mit tartak 1928-ban az „egészségügyi mérnökök”, „mykológusok” és „szociálhigiénikusok” fogalma, illetve mivel vívták ki a kiállításszervezők negatív ítéletét a fogtechnikusok, optikusok, kötszerészek és a hallást javító készülékek forgalmazói.

Nem tisztem a vizsgált korszak egészségügyi politikájának értékelése, csupán ismertetése. Az utókor természetesen annak alapján ítél, amit az azóta eltelt idő orvosi gyakorlatának fejlődéséről tud. Több, ekkor még a kuruzsláshoz sorolt módszer teret nyert a hivatalos orvosláson belül a XX. század végére.

Amennyire a korabeli fotók és leírások alapján megállapítható, a tárlat kivitelezése színvonalas volt. A kivilágított vitrinek, táblázatok, képtáblák mellett léptékarányos makettek, modelleket, ember nagyságú viaszbábokat, eredeti bútorokkal berendezett szobarészletet, mozgásba hozható installációkat is felállítottak. A karikatúra, torzkép eszközeit

is felhasználták a propaganda érdekében, ami a múzeumi gyakorlatban viszonylag újdonságnak számított. Diavetítés egészítette ki a látnivalókat. A korabeli leírások alapján a kiállítás három leghatásosabb eleme közé tartozott a falusi javasasszony – lényegében boszorkány – ember nagyságú modellje; a sámán – eltorzított, révült arcú – ember nagyságú viaszbábja; a Semmelweis-oltár, vagyis Raksányi Dezsőnek az akadémikus orvoslás megdicsőülését ábrázoló, nagyméretű, hármasszoros festménye.

A Semmelweis-oltár a kiállítási propaganda egyik fontos része volt: a „szembeállítás”, az akadémikus és az attól eltérő orvosi módszerek ellentétének eszköze. A szembeállítás csak akkor lehet hatásos, ha az ellentétek kiélezettek. Ennek érdekében a kiállítás rendezői is igénybe vették a túlzás eszközeit: az akadémikus orvostudománynak az emberek életét megváltó hatását sugallták, képviselőik alakját heroizálták. Velük szemben a népi gyógyítók, az eltérő módszerek képviselői rosszra törekvő, haszonleső, démonizált figurák voltak. (A két, életnagyságú viaszbábu ez utóbbi leghatásosabb példái.) A nagy magyar orvosok tisztelete a Semmelweis-kultuszban csúcsosodott ki.

Az akadémikus orvosok hőssé avatása nem volt idegen a korszak gondolkodásától. Alapját az adta, hogy a XIX. század vége, a XX. század eleje az orvostudománynak a leglátványosabban fejlődő szakasza volt. Erre alapozták az orvosok a büszkeségüket, és abban reménykedtek, hogy ez a fejlődés töretlenül folytatódik, belátható időn belül elvezet majd az emberiség valamennyi nagy egészségügyi problémájának megoldásához. A XX. század első évtizedében a társadalom-egészségtan felívelése ezt a globális társadalmi gondolatot, ezt a reménységet tükrözte. Ilyen körülmények között más gyógyító módszerek szükségte-
lennek, feleslegesnek tűntek.

Kölnei Lívია

– JEGYZETEK –

1. Népegészségügy 1928;9(16-17):1235.
2. Népegészségügy 1928;9(16-17):806.
3. Népegészségügy 1928;9(16-17):1203.
4. Népegészségügy 1928;9(16-17):1236.
5. Népegészségügy 1928;9(16-17):1336.
6. Népegészségügy 1928;9(16-17):1339.
7. Népegészségügy 1928;9(16-17):1340.